

НЕКОЛИКО НАПОМЕНА О ЕСЕЈ ТЕСТУ*

РЕЗИМЕ: У савременој наставној пракси када је ријеч о оцјењивању постигнућа ученика се често јављају термини есеј, есеј тест и есеј питање. Ти појмови су нејасни већем броју наставника па је циљ овог рада да се објасне разлике између неваедених термина и да се покажу модели њиховог вредновања и оцјењивања.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: есеј, есеј тест, есеј питање

У савременој школској пракси а поготово у средњошколској модуларној настави у Републици Српској и у испитним каталозима за екстерну провјеру ученичких постигнућа на матурским испитима у Хрватској, Црној Гори и Србији све чешће се сусреће појам *есеј тест* као вид провјеравања ученичких постигнућа. Осим термина *есеј тест* сусрећу се и термини *есеј* и *есеј питање*, а онда и синтагма *питања есејског типа*.

Како студенти на наставничким факултетимани ни из педагогије, ни из дидактике, а ни из методике наставе одређеног предмета не помињу *есеј тест* нити било који од напријед наведених термина, они се у конкретној наставној пракси и буквално сударе између осталих захтјева и са захтјевом да ученичка постигнућа морају провјеравати и *есеј тестом*.

Овдје се отвара низ питања на која наставник мора имати ваљан одговор уколико намјерава да квалитетно реализује наставни програм. Први у низу ваљаних одговора претпоставља термилошко разграничење шта је шта у низу *есеј*, *есеј тест*, *есеј питање*. Након термилошких разграничења отварају се и практична питања као што су: кад се користи есеј тест, како се вреднује есеј тест и како се оцјењује есеј тест.

Одговоре на ова питања наставник не може лако наћи у стручној литератури, али до њих се може доћи индиректно проучавањем наставне праксе образовних система земаља у транзицији, односно проучавајући реформскер процесе у тим образовним системима. Ми смо посебну пажњу обратили на одговоре до којих смо дошли у образовним системима Републике Српске и Хрватске.

Сам појам *есеј* је по природи ствари најближи професорима српског језика и књижевности јер је то прије свега књижевнотеоријски појам који обично означава врсту књижевнокритичког или неког другог аналитичког текста. Овај појам је прецизно дефинисан у *Рјечнику књижевних термина* гдје стоји: „ЕСЕЈ (fr. essai - рокушај, оглед) - Краћи прозни напис у коме се излажу лични утисци и погледи на неко питање живота, морала, науке или уметности. По правилу аутори есеја не употребљавају научне методе чињеничног или логичног доказивања, већ се позивају - изричито или имплицитно - на властито или општељудско искуство, настојећи да реторичким или поетским средствима приближе читаоцу властита схватања. Будући да стално лебди између три разне области, тј. између књижевности, новинарства и науке - приближавајући се каткад репортажи, каткад цртици, краткој причи или песми у прози, а каткад опет научном чланку или расправи - есеј је веома тешко дефинисати, и његово поље није јасно одређено“ (РКТ:1985)

У педагогији и у докимологији појам *есеј* се почео употребљавати да се означи специфична врста писаног рада који може бити под одређеним условима погодан и за провјеравање одговарајућих ученичких знања чија су обиљежја не само писменост у ужем смислу, него и аналитичност, синтетичност, апстраховање одређених закључака и слично, па се тај облик провјеравања често означава као *есеј тест*. Дакле, појмови *есеј* као ауторизовани облик очитовања личног става везаног за

* Рад је објављен у часопису *Директор школе*, бр. 2/2013, Београд

одређену тему или актуално питање и *есеј тест* као облик провјеравања ученичких постигнућа се ипак разликују.

Овдје је неопходно отклонити још једну дилему која се јавила код наставника у првој деценији двадесетпрвог вијека, а то је дилема да ли су *есеј* и *есеј тест* у пракси идентични ученичким радовима који се популарно називају *састави слободног типа*.

Наравно да у овом случају постоје битне разлике које се очитују у сљедећем. Ставови изнесени у *есеју*, па и у *есеј тесту* морају бити провјерљиви, мора постојати логична аргументација, не смију се прихватати непровјерени туђи ставови као коначна и јасна одредишта у расправи него се мора ослањати на одговарајућу литературу. Пожељно је да казивање у есеју буде у трећем лицу множине што не искључује обавезну и неопходну дозу субјективизма карактеристичну за есеј.

За разлику од наведеног *ученички састав тзв. слободног типа* обично има оквирно формулисану тему, нема ограничења у слободи изражавања и изношењу погледа, судова и закључака, маштовит је и одраз је тренутне инспирације.

Есеј тест као облик провјеравања ученичких постигнућа има своје обавезне захтјеве у погледу форме и садржаја, а посебно специфичне захтјеве има када је ријеч о вредновању и оцјењивању таквих ученичких радова.

Сваки есеј, па и есеј тест имају обавезне дијелове, а то су увод, разрада и закључак. Али за писање конкретног есеј теста за провјеру ученичких постигнућа постоје релативно прецизна упутства која се могу у датим случајевима додатно прецизирати па и мијењати. Ова упутства су нарочито развијена у Хрватској па ћемо ми њихове примјере овдје представити као врло инструктивне моделе. Прво слиједи упутства за писање есеја сачињена уз пјесму Добрише Цесарића МАЛА КАВАНА.

Мала кавана

Мала кавана. Треперење сунца
И стол у кућу за двоје-
Па ти ме љубиш, збиља ме љубиш,
Драго, једино моје?!

Мјесеце у мени љубав је расла,
Ал` никоме то не хтједох рећи.
Био сам сам, испијен од чежња,
А тако близу срећи.

Да л` могао сам слутити овога јутра,
Блијед од пробдите ноћи,
Да ћу ти шаптати речи,
Сањане у самоћи?

И да ћу тог јутра, што ће се вјечно
У ризници срца да злати,
Наић на руку топлу и спремну
Да стисак ми дршћући врати?

Смернице за писање:

- Одреди којем књижевном роду и врсти припада приложени текст. Анализирај структуру текста: строфу, стих, ритам и риму .
- Одреди тему и опиши расположење у тексту.
- Обрати пажњу на простор и време.

-Уочи стилске фигуре у тексту и поткријепи их примером. (према: http://www.nadbiskupija-split.com/katehetski/vijeca/srednja/Esej_knjizevni_oblik_primjena_u_nastavi.doc)

Сличне смјернице за писање есеј теста су обавезне и њих у сваком конкретном случају дефинише наставник који кандидује тему *есеј теста* и који обично вреднује ученичка постигнућа која се на тај начин провјеравају.

Осим смјерница за писање које се наводе непосредно иза текста који је намијењен за анализу ученицима морају бити позната и општа упутства за писање есеја како то и слиједи.

„Школски есеј мора бити написан на **листу за школски есеј**.

Школски есеј мора бити написан читко, писаним словима и црном или плавом кемијском оловком или налив пером.

Свој школски есеј обликујте као заокружену цјелину с **уводом, разрадом и закључком**.

Школски есеј треба имати **350 до 500** ријечи.

Пазите да ваш школски есеј буде **правописно и граматички точан**.

У свој школски есеј морате увести све **смјернице за писање**.“ (ХЈЗГ:2012)

Вредновање и оцјењивање есеј теста је такође сложен процес. Како је сам есеј тест вишедимензионалан и вредновање му је вишедимензионално, а елементи вредновања су разрађени такође у Хрватској уз напомену да су мјерила и критеријуми за вредновање сачињени за потребе екстерног вредновања, односно екстерне матуре па због тога и нису установљени модели превођења резултата вредновања у класичне оцјене. (види: ХЈЗГ:2012)

Вредновање есеј теста се врши по критеријумима наведеним у сљедећим табелама.

Процентуална дистрибуција садржаја који се вреднују:

А: Читање и разумијевање текста	50 %
А1 Наведена су обиљежја понуђенога текста / текстова – остварен је тражени облик есеја.	
А2 Препознати су кључни садржајни подаци и структура.	
А3 Описана је проблематизација према смјерницама текста.	
А4 Наведене тврдње поткријепљене су цитатом / парафразом.	
А5 Показано је разумијевање текста.	
Б Писмено изражавање	15 %
Б1 Есеј је садржајно и графички обликован у три дијела – УВОД, РАЗРАДА, ЗАКЉУЧАК.	
Б2 Текст је смислено повезан.	
Б3 Прикладан рјечник и стил.	
Ц Упораба хрватскога језика	35 %
Ц1 Реченице су јасно и точно обликоване.	
Ц2 Правописна точност	
Ц3 Граматичка точност	

Бодовна вриједност садржаја који се вреднују:

А: Читање и разумијевање текста	20 бодова
А1 Наведена су обиљежја понуђенога текста / текстова – остварен је тражени облик есеја.	2
А2 Препознати су кључни садржајни подаци и структура.	4
А3 Описана је проблематизација према смјерницама текста.	6
А4 Наведене тврдње поткријепљене су цитатом / парафразом.	4
А5 Показано је разумијевање текста.	4
Б Писмено изражавање	6 бодова

Б1	Есеј је садржајно и графички обликован у три дијела – УВОД, РАЗРАДА, ЗАКЉУЧАК.	3
Б2	Текст је смислено повезан.	2
Б3	Прикладан рјечник и стил.	1
Ц	Упораба хрватскога језика	14 бодова
Ц1	Реченице су јасно и точно обликоване.	4
Ц2	Правописна тачност	5
Ц3	Граматичка тачност	5

Наравно, у вези с вредновањем есеј теста, односно појединачних његових сегмената утврђују се и додатни критеријуми за сваку област (А, Б и Ц), а ми овдје наводимо само критеријуме који су наведени за „упорабу хрватскога језика“.

Ц 1	ПРАВОПИСНА ТОЧНОСТ	4 бода
ФОНОЛОГИЈА	- прикладна интерпункција, зарези, наводници, кратице	2 бода
	- словни састав ријечи <i>ије/је</i> , састављено и растављено писање, велико слово	2 бода
Ц 2	ОДАБИР РИЈЕЧИ	5 бодова
(МОРФ)ОНОЛОГИЈА	- прикладни изрази (нпр. <i>бити ћу</i> , <i>гардиста</i> , <i>спасилац</i>)	2 бода
СЕМАНТИКА	- прикладно значење	2 бода
ЛЕКСИКА	- прикладан рјечник	1 бод
Ц 3	ГРАМАТИЧНА ТОЧНОСТ	5 бодова
МОРФОЛОГИЈА	- прикладни облици - спрезање (нпр. <i>хтјео</i> , <i>Јураја</i>)	2 бода
СИНТАКСА	- прикладна уклопљеност – срочност (нпр. <i>од стране мајке</i>)	1 бод
	- тачно обликовање реченице	1 бод
	- ред ријечи, посебно заногласнице	1 бод

На основу ових и сличних методолошких захтјева за вредновање есеј теста у модуларној настави у Републици Српској је развијен модел са елементима за вредновање *есеј теста* у коме је анализирана *лирска пјесма* о чему смо писали у књизи *Из биљежнице стручног савјетника* (Лаловић: 2012), а тај модел доносимо и овдје.

ЕЛЕМЕНТИ ВРЕДНОВАЊА ЛИРСКЕ ПЈЕСМЕ	ДА (+)	НЕ (-)	Дјелимично (х)
1. ЧИТАЊЕ И РАЗУМИЈЕВАЊЕ ТЕКСТА			
облик (форма) и основна обиљежја ове лирске пјесме (строфа, стих, ритам, рима и сл.)			
врста пјесме и њене особине			
пјесников однос према стварности			

основно расположење			
атмосфера			
осјећања			
поступци којим је пјесма обликована: мотиви, пјесничке слике			
стилске фигуре			
формулисана поента пјесме			
изражен лични став			
2. КОМПОЗИЦИОНО ОБЛИКОВАЊЕ УЧЕНИКОВОГ РАДА			
основни структурни елементи (увод, разрада, закључак)			
текст смисаоно функционише као цјелина			
3. ЈЕЗИЧКА КОРЕКТНОСТ			
адекватна и примјерена лексика			
синтаксичка коректност			
граматичка коректност			
правописна коректност			
4. РУКОПИС И УРЕДНОСТ			
нечитко и неуредно			
углавном читко и уредно			
сасвим читко и уредно			
УКУПНИ ПРОЦЕНТИ РЕАЛИЗОВАНИХ ОДГОВОРА			

На сличан начин се и могу, и требају развијати одговарајући модели и за вредновање епске поезије, приповједачке прозе, а затим за анализу, па и за писање репортаже, путописа и сличних књижевних и публицистичких форми.

У упутствима сачињеним у Хрватској су наведене и посебне ситуације у вредновању есеја, односно случајеви када се *есеј тест* не вреднује јер добија „0“ бодова. Слиједи ти случајеви.

„Школски есеј неће се вредновати и добит ће (0) бодова у овим ситуацијама:

- приступник је непристојан у изражавању
- приступник се изравно обраћа оцјењивачу
- приступник пише вицеве или пјесме
- приступник црта, илустрира на листу за читопис [**Читопис у хрватској терминологији** буквално значи **fair – copy, чиста копија = оригинални, званични, рукопис за оцјењивање** за разлику од *радног, незваничног рукописа на помоћним папирима*. (Прим. Р. Р. Ј.)]
- приступник није одговорио на задани задатак (промашена тема)
- школски есеј има недопуштен број ријечи (+ / - 10 % од допушеног броја ријечи)
- рукопис је потпуно нечитљив
- школски есеј написан је великим тисканим словима“ (www.prva.hr)

Вредновање и анализа есеј теста у оквиру екстерног вредновања ученичких постигнућа и у оквиру екстерне матуре понекад подразумева осим утврђивања бодовне и процентуалне дистрибуције ученичких постигнућа и класично вредновање, дакле, сумативно оцјењивање. Како би се субјективна процјена есеј теста у оваквим случајевима свела на минимум поједине установе и тимови педагошко – психолошких служби у школама су на основу овдје наведених критеријума покушали сачинити и

додатне критеријуме за традиционално оцјењивање есеј теста. Овдје доносимо један такав модел сачињен у ЈУ Гимназија Обала Сарајево у Ф БиХ како то и слиједи.

„ОПИС ОЦЈЕНЕ

Одличан (5)

- садржај есеја одговара теми, занимљив је и креативан
- постављене тезе су јасно аргументиране
- поштована форма писања рада, расправа о теми је подијељена у главне категорије и подкатеорије
- проведено је свеобухватно истраживање садржаја теме
- потпуно самостално, поред основне, кориштена допунска литература и извори на страним језицима
- рад је квалитетно стилски обликован, без граматичких и правописних грешака

Врло добар (4)

- садржај есеја одговара теми
- постављене тезе су јасно аргументиране
- поштована форма писања рада, расправа о теми је подијељена у главне категорије и подкатеорије
- проведено је истраживање садржаја теме
- уз малу помоћ наставника поред основне, кориштена је и допунска литература
- рад је солидно стилски обликован, са мало граматичких и правописних грешака

Добар (3)

- садржај есеја одговара теми
- у аргументирању теза користи појашњења из литературе
- поштована је форма писања рада, расправа о теми је подијељена у главне категорије
- проведено је ограничено истраживање садржаја теме
- кориштена је само основна литература
- у стилском обликовању рада на моменте се јавља неуједначеност
- са мало граматичких и правописних грешака

Довољан (2)

- садржај есеја, уз мања одступања, одговара теми
- постављене тезе су недовољно аргументиране, са недостацима у логичкој повезаности
- не познаје законитости организације текста
- изостало истраживање садржаја теме
- кориштене само темељне књиге из основне литературе
- у обликовању рада потребна стална помоћ
- чини веће стилске, граматичке и правописне погрешке

Недовољан (1)

- садржај не одговара постављеној теми
- сиромашним рјечником не може изразити мисли
- не познаје законитости писања текста
- није усвојен ни минимум правописних и граматичких правила“ (<http://www.obala.edu.ba/new/dokumenti/kriterij%20ocjenjivanja.pdf>.)

Значајно је напоменути да је у Хрватској јасно дефинисан још један обавезни додатни критеријум за вредновање и оцјењивање есеј теста, а то је већ помињани број ријечи тако да ако есеј тест има мање од 350 ријечи добија 0 бодова, а прегледање престаје на мјесту гдје прелази 500 ријечи.

Да би се у случају потребе довели у везу број освојених бодова и овдје наведене сумативне оцјене неопходно је утврдити модел, дакле скалу превођења броја бодова у конкретну сумативну оцјену. Како то у наведеном примјеру није учињено ми ћемо представити један могући модел за

рјешавање овог проблема. Без обзира да ли се број могућих бодова у одговарајућем есеј тесту у складу с напријед наведеним мјерилима множи са 2 као у Хрватској или се нпр. не множи уопште, укупан број могућих бодова се дијели са 5 да би се добили идеални интервали који онда стварају полазну претпоставку за дистрибуцију резултата досегнутих постигнућа приближну идеалној Гаусовој кривој. Та скала процјене износи 5 пута по 16 или 5 пута по 8 бодова, зависно да ли се укупан број бодова множи са 2 или не. Дакле, оцјена *недовољан (1)* од 0 до 16 или од 0 до 8 бодова; *довољан (2)* од 17 до 32 или од 9 до 16 бодова; *добар (3)* од 33 до 48 или од 17 до 24 бода; *врло добар (4)* од 49 до 64 или од 25 до 32 бода; *одличан (5)* од 65 до 80 или од 33 до 40 бодова.

Напомињемо да унапријед постављене границе које раздвајају негативну од позитивних оцјена као што се то у појединим правилницима чини на 49, 50 или 51 % тачних одговора никако нису добре, јер такве границе представљају озбиљан проблем не само за наставника који сачињава јасне захтјеве који морају бити познати и ученицима, него доводи у питање и објективност процјене ученичких постигнућа поготово кад се зна да се постигнућа вреднују на три нивоа сложености појединачних и захтјева, и одговора, а све у складу са стандардима знања (високи, средњи и ниски стандард).

За разлику од *есеј теста* у пракси се све чешће сусреће и синтагма *есеј питање*. *Есеј питање* се разликује од *есеј теста* по томе што се оно с једне стране разликује од појма *есеј тест*, а с друге стране се разликује и од појма који фигурира у било ком другом тесту или низу задатака објективног типа. Наиме, у једном *низу задатака објективног типа* може да се нађе и по неко *есеј питање* као специфичан облик *задатка отвореног типа*. Суштина *есеј питања* је да оно подразумијева такав захтјев на који се не може одговорити са једном краћом реченицом као у стандардним задацима отвореног типа у којима се тражи краћи одговор, али тај одговор не смије бити ни дужи од три краће реченице. Наравно, ни захтјев у оваквим случајевима не смије бити исувише сложен, него мора бити примјерен и недвосмислен. Тај одговор је есејског типа само због тога што он никако није репродуктивног карактера него представља логичан, дакле, лични учеников закључак из кога се види да ученик разумије питање и зна да самостално и језички коректно формулише језгровит краћи одговор.

Одговор на *есеј питање* се вреднује на исти начин као и одговори на било које друго питање отвореног типа у *низу задатака објективног типа*, дакле, са одговарајућим бројем бодова.

Дакле, у наставној пракси се морају разликовати појмови *есеј*, *есеј тест* и *есеј питање*.

Rade R. Lalović, adviser

A FEW NOTS ON THE ESSAY TEST

SUMMARY

In modern teaching practice when we talk about evaluation of students` achivements terms such as essay, essay – test and essay – question often appear. These terms are often unclear for many teachers so the aim of this work is to explain conceptual differences between these terms and to show models for their evaluation and assesment.

Key words: essay, essay test, essay question

ЛИТЕРАТУРА

1. (РП: 2009.): Разумијевање прочитаног – PISA 2003. и PISA 2006, Министарство просвете, Заводза вредновање квалитета образовања и васпитања, Институт за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду

2. (СЈЗГ:2012): СРПСКИ ЈЕЗИК, Испитни каталог за државну матуру у школској години 2011/12, Национални центар за вањско врдновање образовања, Загреб
3. (ХЈЗГ:2012): ХРВАТСКИ ЈЕЗИК, Испитни каталог за државну матуру у школској години 2011/12, Национални центар за вањско врдновање образовања, Загреб
4. (ИКМЈЦГ:2010): Испитни каталог МАТЕРЊИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ, Подгорица, Испитни центар
5. (МИ ЦГ:2013): МАТУРСКИ ИСПИТ – црногорски, српски, босански, хрватски језик и књижевност, Подгорица. Испитни центар
6. (РКТ:1985): Речник књижевних термина, Београд, Нолит
7. (Лаловић:2012): Раде Р. Лаловић, Из биљежнице стручног савјетника, Фоча, СПиКД Просвјета и ЦКИ
8. <http://www.obala.edu.ba/new/dokumenti/kriterij%20ocjenjivanja.pdf>.
9. http://www.nadbiskupija-split.com/katehetski/vijeca/srednja/Esej_knjizevni_oblik_primjena_u_nastavi.doc
10. www.iccg.co.me
11. www.ncvvo.hr
12. www.prva.hr